

TÜRKÇE ÖĞRETMENİ ADAYLARININ ELEŞTİREL OKUMA ÖZ YETERLİK ALGILARI*

Emek Mustafa

Dr. Öğr. Üyesi

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş/Türkiye.

ORCID: 0000-0002-7959-6235, e-mail: mustafaemek5@gmail.com

Özet

Eleştirel okuma, okunan metini sorgulamayı ve okuduklarımızdan şüphe duymayı gerektiren bir okuma yöntemidir. Eleştirel okuma gerçekleştirebilmek için öncelikle eleştirel düşünme becerisine sahip olmamız gerekmektedir. Eleştirel düşünme becerisi bireye kazandırılması gereken 21. yüzyıl becerileri arasında yer almaktadır. Veri kaynaklarının çeşitlendiği bu yüzyılda eleştirel okuma becerisine sahip olmak okuduklarımızdan doğru ve derin anlamlar çıkarmak açısından önemlidir. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de bir devlet üniversitesinde Türkçe öğretmenliği programında okuyan Türkçe öğretmeni adaylarının genel eleştirel okuma öz yeterlik algılarını belirlemek, bu algının cinsiyet ve eleştirel okuma dersi alıp almama değişkenlerine göre değişip değişmediğini ortaya koymaktır. Çalışma nicel araştırma modelinde tasarlanmıştır. Araştırma ilişkisel tarama yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın evrenini söz konusu programda okuyan bütün Türkçe öğretmeni adayları, örneklemini ise amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen 3. sınıfta eğitim alan 26 kadın, 26 erkek toplam 52 Türkçe öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Türkçe öğretmenliği programında hem okuma eğitimi dersinin hem de eleştirel okuma dersinin 3. sınıfta veriliyor olması örneklem belirlemede etkili olmuştur. Verilerin toplanmasında eleştirel okuma öz yeterlik algı ölçeği kullanılmıştır. Yapılan normallik dağılım testi sonucunda normal dağıldığı tespit edilen verilerin analizinde bağımsız t-testi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda Türkçe öğretmeni adaylarının genel eleştirel okuma öz yeterlik algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca cinsiyet ve eleştirel okuma dersini alıp almama değişkenlerinin Türkçe öğretmeni adaylarının genel eleştirel okuma öz yeterlik algılarında anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Eleştirel düşünme, okuma eğitimi, Türkçe eğitimi, Türkçe öğretimi, 21. yüzyıl becerileri.

	Accepted: 29 September 2024.
Corr. Author:	Emek M., e-mail: mustafaemek5@gmail.com
For citation:	Emek M. (2024). Critical Reading Self-Efficacy Perceptions of Turkish Language Teacher Candidates. <i>Ilim</i> 41(3): 21-33.

Bu makale, 18-19 Aralık 2021 tarihinde düzenlenen “Uluslararası Katılımlı Eğitimde Mükemmeliyet Araştırmaları Kongresi (EMAK-2021)” adlı bilimsel toplantıda sözlü bildiri olarak sunulmuş ve kongre özet kitapçığında özeti yayınlanmış çalışmanın genişletilip yeniden düzenlenmesiyle oluşturulmuştur.

1. Giriş

Bilgi, insan varlığının devamı ve insan eliyle oluşturulan medeniyetlerin gelişmesi için temel ihtiyaç seviyesinde gerekli olan bir yapıdır. Geçmişten günümüze bilgiye ulaşma ve onu kullanma biçimleri değişikliğe uğramıştır. Bilginin sözlü ya da basılı kaynaklarla iletildiği dönemlerde çoğu zaman ona sahip olmak bireyin iktidarı için yeterliydi. 21. yüzyıl bilgiye ulaşma ve onu kullanma biçimini büyük oranda değiştirmiştir. Dijitalleşme ve internet ağının gelişmesi dünyayı küresel bir köy haline getirmiştir. İnsanlar saniyeler içerisinde bulundukları yerde coğrafi uzaklık ve amaç fark etmeksizin milyonlarca bilgi birikimine sahip olabilmektedirler. Günümüzde bilgiye sahip olmak değil onu yaratıcı biçimde kullanmak önemli hale gelmiştir. Bilgiye ulaşmada yakalan hız asılsız bilgi yığınlarının ortaya saçılmasını da beraberinde getirmiştir. Yoğun bilgi kirliliğinin söz konusu olduğu, çoğunlukla dijital düzlemde gerçekleşen bilgi paylaşım etkinliği sorgulamayı ve eleştirel düşünmeyi önemli hale getirmiştir (Walz, 2001). Bu düzlemde eleştirel düşünme, bilgi yığınları arasında bulunan gerçek, doğru bilgiye ulaşma girişimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Paul ve Elder, 2013). Doğru bilgiye ulaşmak için okurların metinlere eleştirel gözle bakmaları, görünen anlamın altında verilmek istenen asıl mesajlara ulaşmaları gerekmektedir. Derin yapıdaki asıl anlamlara sorgulayarak ulaşmayı amaçlayan bu okuma türü alan yazında eleştirel okuma olarak adlandırılmaktadır.

Dale (1965), eleştirel okumayı okumadan bağımsız bir süreç olarak görür. Devamında eleştirel okumanın özelliklerini sıralar. Ona göre eleştirel okuma sorun çözücü, analitik ve yargısal, yaratıcı, hayalperest, katılımlı, eleştirel okuma ayrıcalıklı bir sözcük hazinesi kazandıran, eleştirel okurun hatırlamak için okumasını sağlayan ve okunulanlar üzerine ortaya konulan en iyi düşüncelerin bir arada olmasını sağlayan, doğruya ulaşma çabası üzerine inşa edilmiş bir süreçtir. Eleştirel okuma birden fazla zihinsel sürecin ve yeterliliğin aynı anda aktif olduğu bir süreçtir (Combs, 1992). Sorgulama, analiz yapma, problem çözme, eleştirel düşünme, hipotezler oluşturma gibi kavramlar eleştirel okuma sırasında aktif olan yapılardır. Dolayısıyla eleştirel okuma, temel düzey okuma ve akıcı okumadan farklı sentezlemenin söz konusu olduğu daha düzey bir okuma türüdür (Hudson, 2007). Pirozzi (2003), ise eleştirel okumanın yorumlama ve değerlendirme becerilerinin kullanımını gerektiren yazılı metinlerin üst düzey okunması süreci olduğunu belirtir. Eleştirel okuma süreci bilgi eksiklerinin tamamlanması ve mantıksal sonuçlara ulaşılması aşamalarını da kapsamaktadır. Özdemir (2002), eleştirel okumanın temel okuma, ileri düzey okuma ve eleştirel okuma şeklinde gerçekleşen bir sürecin son aşaması olduğunu dile getirir.

Öz yeterlik ise sosyal bilişsel kuramının temel değişkenlerindendir. Bandura (1986), öz yeterliği her hangi bir işi, görevi başarılı olarak yapmaya yönelik kişinin kendisiyle ilgili bireysel yargısı olarak tanımlamaktadır. Ona göre öz yeterliği yüksek olan bir kişi istediği sonuca ulaşmak için bilişsel ve duygusal süreçleri başarılı bir şekilde yönetmesi gerektiğinin bilincindedir. Bunu ancak kendisinde var olduğuna inandığı iç denetim süreciyle gerçekleştirebilir. Öz yeterlik davranışlar üzerinde etkili

olduğu gibi aynı zamanda kişinin davranışı sergilerken başarılı olma konusunda kendine olan inancını da yansıtmaktadır (Bandura, 1997). Yapılan çalışmalar öz yeterlik algısıyla başarı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Öz yeterlik algısı yüksek bireyler hem akademik hem de günlük hayatta daha başarılı olurlarken öz yeterlik algısı düşük bireylerin başarı oranlarının düşük olduğunu göstermektedir. Tabii ki başarılı olabilmek için öz yeterlilik tek başına yeterli değildir. Kişisel özellikler, geçmiş deneyim ve sosyal destek sürecin diğer bileşenleridir (Schunk, 1995). Bu bağlamda eleştirel okuma yapabileceğine ilişkin öz yeterlik algıları yüksek kişilerin genellikle eleştirel okuma faaliyetinde daha başarılı oldukları görülmektedir. Bu bilgilerden hareketle bireylerin öz yeterlik algıları geliştirildiğinde eleştirel düşünme ve eleştirel okuma becerilerinin de gelişeceği söylenebilir.

Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algılarına ilişkin alan yazına bakıldığında örneklem olarak Türkçe öğretmeni adaylarının kullanıldığı çalışmalar olduğu gibi diğer Türkçe öğretmenliği branşıyla birlikte diğer öğretmenlik branşlarının da bulunduğu daha geniş örneklemelerin oluşturulduğu çalışmaların da yapıldığı görülmektedir. Ayrıca sınıf öğretmeni adayı ya da okul öncesi öğretmeni adayı gibi diğer bölümlerin öğrencilerinin eleştirel okuma öz yeterlik algıları incelendiği gibi başta Türkçe branşında olmak üzere diğer branşlarda görev yapan öğretmenler de bu çalışmalara dâhil edilmişlerdir. Alan yazınla ilgili söz konusu araştırmalar yalnızca eleştirel okuma öz yeterlik algısının incelendiği çalışmalar ve eleştirel okuma öz yeterlik algısıyla birlikte eleştirel düşünme, okuma tutumu, okuma motivasyonu gibi kavramların incelendiği çalışmalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Çalışmaların yüksek lisans tezi ve makale türünde olduğu tespit edilmiştir.

Bu bağlamda Küçükoglu (2008), hazırladığı yüksek lisans tezinde Türkiye'deki üç devlet üniversitesinde okuyan 227 İngilizce öğretmen adayının eleştirel okumaya yönelik öz yeterlik algılarını incelemiştir. Çalışmada araştırmacı tarafından hazırlanan bir ölçek veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Söz konusu ölçek daha sonra farklı araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda da veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Ayrıca öğretim elemanlarının konuyla ilgili görüşleri de alınmıştır. Topçuoğlu-Ünal ve Sever (2013) ise bir devlet üniversitesi üçüncü ve dördüncü sınıfında okuyan 132 Türkçe öğretmeni adayının eleştirel okumaya yönelik öz yeterlik algılarını cinsiyet ve sınıf değişkenlerine göre incelemişlerdir. Aybek ve Aslan (2015), bir devlet üniversitesi eğitim fakültesinde aralarında Türkçe öğretmenliği programının da bulunduğu sekiz farklı öğretmenlik programındaki 633 öğretmen adayının eleştirel okuma öz yeterlik algılarını incelemişlerdir. Çalışmada Karadeniz (2014) tarafından hazırlanan ölçek kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algıları üniversiteye giriş puan türü, öğrenim görülen bölüm, kitap okuma sıklığı ve evinde kitaplık olup olmama değişkenlerine göre incelenmiştir. Karabay, Kuşdemir-Kayıran ve Işık (2015) tarafından yapılan çalışmada ise bir devlet üniversitesi eğitim fakültesinde bulunan aralarında Türkçe öğretmenliğinin de bulunduğu farklı bölümlerden 594 öğretmen adayının eleştirel okuma öz yeterlik algısı mezun oldukları lise programı, sınıf

düzeyi, cinsiyet, akademik başarı değişkenlerine göre incelenmiştir. Verilerin toplanmasında Karabay (2013) tarafından hazırlanan ölçek kullanılmıştır.

Akdan (2016), hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde Türkiye’deki bir devlet üniversitesi Türkçe öğretmenliği programının 1, 2, 3 ve 4. sınıflarında kayıtlı 206 Türkçe öğretmeni adayının eleştirel düşünme ve eleştirel okuma öz yeterlik algılarını birbirleriyle ilişkili biçimde incelemiştir. Çalışmada mezun olunan lise, lise mezuniyet alanı, sınıf düzeyi, anne-baba eğitim durumları, aile sosyo-ekonomik durumları, bir yıl içerisinde okunan kitap sayısı, ailelerin ikamet ettiği yerleşim yeri, sosyal medya araçlarını günlük kullanım süresi ve cinsiyet değişkenleri kullanılmıştır. Karadeniz (2014) tarafından geliştirilen ölçekle veriler toplanmıştır. Çelik, Gökçe, Aydoğan-Yenmez ve Özpinar (2017), 55 ilköğretim matematik öğretmeni adayının eleştirel okuma öz yeterlik algısını online argümantasyon yöntemiyle incelemiştir. Bu çalışmada da yine Karadeniz (2014) tarafından hazırlanan ölçekten yararlanılmıştır. Kitap okuma sıklığı, okunan kitap türü, ailede okuma alışkanlığı değişken olarak kullanılmıştır. Aşlıoğlu ve Yaman (2017), Türkiye’deki bir devlet üniversitesinde öğretmenlik formasyonu alan 295 katılımcıyla katılımcıların eleştirel okuma öz yeterlik algılarına yönelik bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada cinsiyet, eğitim alınan bölüm ve kitap okuma sıklığı değişkenleri kullanılmıştır. Erol ve Erdem (2017) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’deki bir devlet üniversitesinde Türkçe öğretmenliği programı üçüncü sınıfında bulunan 39 Türkçe öğretmeni adayının eleştirel okuma algıları incelenmiştir. Çalışmada eleştirel okumanın ne ifade ettiği, önemi, öğretimi ve geliştirilmesi ile eleştirel okurun özellikleri ve eğitimi ele alınmıştır.

Şahin (2019), çalışmasında Türkçe öğretmeni adayı 206 katılımcının eleştirel okuma öz yeterlik algısı ile okuma motivasyonları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Cinsiyet, kendine ait kitaplığın olması, okunan kitap sayısı ve sınıf düzeyi değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmada yine Karabay (2013) tarafından hazırlanan ölçek kullanılmıştır. Koçak (2020), çalışmasında aralarında Türkçe öğretmenliğinin de bulunduğu 4 farklı öğretmenlik programı üçüncü sınıf öğrencisi 269 katılımcıyla eleştirel okuma öz yeterli algısına yönelik bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bölüm, cinsiyet ve okunan kitap sayısı değişkenleri kullanılmıştır. Karadeniz (2014) tarafından hazırlanan ölçek ile veriler toplanmıştır. Kösem (2020), sınıf öğretmenliği ve Türkçe öğretmenliğinden 415 öğretmen adayının kitap okuma tutumu ve eleştirel okuma öz yeterlik algılarını incelemiştir. Yaş, cinsiyet, yaşanılan bölge ve bölüm değişkenlerini kullanmıştır. Kılavuz (2020), yüksek lisans tezinde 171 Türkçe öğretmeni adayı ve 100 Türkçe öğretmenin yaşı, sınıf cinsiyet, eğitim durumu, kıdem, kitap okuma sıklığı, süreli yayın takip etme, medeni durum ve çocuk sayısı değişkenlerine göre eleştirel okuma öz yeterlik algılarını incelemiştir. Özdemir-Beceran, Arı-Arat, Adak-Özdemir (2021), 384 okul öncesi öğretmen adayının eleştirel okuma öz yeterlik algılarıyla görsel okuryazarlıkları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Baki (2022), çalışmasında okuma çemberi yönteminin 2. sınıfta okuyan 72 Türkçe öğretmeni adayının eleştirel okuma öz yeterlik algısı ve eleştirel düşünme tutumuna etkisini incelemiştir. Çarkıt (2023), dersi

alan 15 Türkçe öğretmeni adayıyla birlikte eleştirel okuma dersinin çıktılarını araştırmıştır. Tekin (2023), hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde Ankara’da görev yapan 574 öğretmenin okuma motivasyonlarıyla eleştirel okuma öz yeterlik algıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Son olarak Örs (2023), yüksek lisans tezinde 356 sınıf öğretmenin eleştirel okuma öz yeterlik algısını incelemiştir.

2006 yılında değişen programdan sonra Türkçe eğitimi bölümlerine okuma eğitimi ve eleştirel okuma dersleri konulmuştur. Ancak eleştirel okuma dersinin Türkçe öğretmeni adaylarına bu okuma becerisini kazandırmadaki etkisinin incelenmesi gerekmektedir. Bu araştırma daha önce hiç çalışılmamış bir örneklemden güncel veri sağlaması ve eleştirel okuma dersine dikkat çekmesi bakımından daha önce yapılan çalışmalardan ayrılmaktadır. Araştırmanın amacı Türkçe öğretmenliği 3. sınıf öğrencilerinin genel eleştirel okuma öz yeterlik algılarını incelemektir. Bu kapsamda cinsiyet ve eleştirel okuma dersi değişkenleri dikkate alınarak öğrencilerin eleştirel okuma öz yeterlik algılarının bu değişkenlere göre durumu incelenecektir. Araştırmada Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel öz yeterlik algılarının ne düzeyde olduğu, bu algının cinsiyete ve eleştirel okuma dersi almaya göre değişip değişmediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada cevabı aranacak araştırma soruları şu şekildedir:

1. Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algıları ne düzeydedir?

2. Cinsiyet değişkeninin Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algılarına etkisi nedir? 3. Eleştirel okuma dersi alma değişkeninin Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algılarına etkisi nedir?

2. Yöntem

Çalışma nicel araştırma modelinde tasarlanmıştır. Çalışmanın yöntemi tarama modellerinden ilişkisel taramadır. Türkçe öğretmeni adaylarına yönelik cinsiyet, eleştirel okuma dersi alıp almama ve eleştirel okuma öz yeterlik algısı değişkenlerinin birlikte değişip değişmediği, aralarındaki değişimin derecesi (Karasar, 2012) belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma, ilişkisel tarama yöntemi türlerinden olan nedensel karşılaştırma araştırmalarına girmektedir. Bu araştırma türüne uygun olarak çalışmada cinsiyet ve eleştirel okuma dersi alıp almama değişkenlerinden hangisinin eleştirel okuma öz yeterlik algısını etkileyen değişken olduğu belirlenmeye çalışılmıştır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2018). Değişkenler arasındaki ilişkinin düzeyi istatistiksel yöntemlerle derinlemesine belirlenmeye çalışılmıştır (Creswell, 2008; Karakaya, 2012).

2.1. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Türkiye’deki bir devlet üniversitesindeki Türkçe öğretmenliği programında öğrenim gören Türkçe öğretmeni adayları oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise söz konusu üniversitenin Türkçe öğretmenliği programının 3. sınıfında olan 29 kadın, 23 erkek toplam 52 Türkçe öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Araştırmanın örnekleme amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. ‘Eleştirel Okuma’ ve ‘Okuma Eğitimi’ dersleri 3. sınıfta verildiği için Türkçe öğretmenliği programı 3. sınıf öğrencileri çalışmada örneklem olarak tercih edilmiştir. Çalışmanın örneklemini oluşturan katılımcıların demografik verileri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Demografik Verilerine İlişkin Frekans ve Yüzdelik Dağılımları

Değişkenler	Alt değişkenler	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	23	44,2
	Kadın	26	55,8
Eleştirel okuma dersi	Alan	26	50
	Almayan	26	50

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algılarını tespit edebilmek için Karabay (2013) tarafından geliştirilen “*Eleştirel Okuma Öz Yeterlik Algı Ölçeği*” kullanılmıştır. Ölçek 5’li likert tarzında hazırlanmış, 41 madde ve 3 alt boyuttan oluşan bir ölçektir. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin elde edilen iç güvenirlik katsayılarına bakıldığında; değerlendirme alt boyutunun iç güvenirlik kat sayısı $\alpha=.91$, araştırma / inceleme alt boyutunun iç güvenirlik katsayısı $\alpha=.78$ ve görsel alt boyutunun iç güvenirlik katsayısı ise, $\alpha=.69$ olarak tespit edilirken, ölçeğin bütününe ait iç güvenirlik katsayısı $\alpha=.91$ olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik ve geçerlik çalışmaları, ölçeğin kullanılabilir özelliklere sahip olduğunu göstermektedir.

Veri analizinde SPSS21 istatistik programından faydalanılmıştır. Araştırma için toplanan verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini tespit etmek için çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Yapılan tek örneklem Shapiro-Wilk normallik testi sonucu $p=0.5870$ olarak tespit edilmiştir. Kolmogorov-Smirnov testi sonucu ise $p=0.6464$ olarak ölçülmüştür. Skewness testi sonucu $p=0.20$ Kurtosis testi sonucu $p=0.34$ olarak ölçülmüştür. Normallik testleri sonucunda verinin normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Bu bilgilerden hareketle Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algılarının ‘cinsiyet’ ve ‘eleştirel okuma dersi alma’ değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini tespit edebilmek için bağımsız t-testi analizinden faydalanılmıştır.

3. Bulgular

Birinci araştırma sorusu kapsamında çalışmanın örneklemini oluşturan Türkçe öğretmenliği programı 3. sınıf öğrencilerinin genel eleştirel okuma öz yeterlik algılarının dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Genel Eleştirel Okuma Öz Yeterlik Algıları

N	Maximum	Mean	Std. Deviation	Skewness	Kurtosis
---	---------	------	----------------	----------	----------

	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
M1	52	5,00	2,3269	1,00433	,498	,330	-,257	,650
M2	52	3,00	1,6346	,65765	,553	,330	-,629	,650
M3	52	5,00	1,9038	,95506	1,041	,330	,991	,650
M4	52	4,00	2,1731	,80977	,360	,330	-,186	,650
M5	52	5,00	2,2692	1,06854	,434	,330	-,606	,650
M6	52	5,00	3,3654	1,23715	-,292	,330	-,914	,650
M7	52	4,00	1,9615	,76598	,338	,330	-,437	,650
M8	52	4,00	1,9423	,91638	,753	,330	-,160	,650
M9	52	5,00	1,7115	,82454	1,464	,330	3,485	,650
M10	52	5,00	3,8077	1,10327	-,422	,330	-,792	,650
M11	52	4,00	2,1538	,99773	,665	,330	-,495	,650
M12	52	5,00	3,0577	1,10991	-,207	,330	-,671	,650
M13	52	5,00	3,4038	1,12476	-,180	,330	-,472	,650
M14	52	5,00	1,6923	,75507	1,722	,330	5,892	,650
M15	52	5,00	1,7500	,78902	1,728	,330	5,267	,650
M16	52	5,00	2,7115	1,07259	,215	,330	-,379	,650
M17	52	5,00	2,0962	,93431	1,153	,330	2,048	,650
M18	52	5,00	2,0769	,96703	,924	,330	,692	,650
M19	52	3,00	1,6538	,73790	,660	,330	-,858	,650
M20	52	5,00	1,7885	1,03538	1,547	,330	2,217	,650
M21	52	5,00	2,2885	1,05415	,743	,330	,156	,650
M22	52	4,00	1,7500	,83725	1,134	,330	1,035	,650
M23	52	5,00	2,2885	1,22613	,878	,330	-,152	,650
M24	52	4,00	1,8462	,82568	,733	,330	,018	,650
M25	52	5,00	2,3462	1,00751	,440	,330	-,328	,650
M26	52	5,00	2,7308	1,12224	,301	,330	-,483	,650
M27	52	4,00	1,7308	,81926	,766	,330	-,390	,650
M28	52	4,00	1,9615	,79117	,317	,330	-,657	,650
M29	52	4,00	2,1154	,87792	,311	,330	-,657	,650
M30	52	5,00	1,6731	,92294	1,645	,330	2,879	,650
M31	52	5,00	2,0385	,96936	1,264	,330	1,983	,650
M32	52	4,00	2,3269	,90144	,126	,330	-,716	,650
M33	52	5,00	2,3654	1,04841	,690	,330	,031	,650
M34	52	5,00	1,6538	,81372	1,636	,330	4,202	,650
M35	52	4,00	1,5769	,69582	1,167	,330	1,561	,650
M36	52	5,00	1,8654	,88625	1,327	,330	2,429	,650
M37	52	5,00	2,1346	1,10309	,635	,330	-,537	,650
M38	52	4,00	1,7692	,75707	,699	,330	,054	,650
M39	52	4,00	1,7308	,74401	,783	,330	,305	,650
M40	52	4,00	2,1154	,89997	,437	,330	-,513	,650
M41	52	5,00	2,1923	1,01050	,782	,330	,113	,650

Tablo 2 incelendiğinde Türkçe öğretmeni adaylarının genel eleştirel okuma öz yeterlik algılarının 1: Her Zaman ve 2: Genellikle şeklinde değiştiği görülmektedir. Türkçe öğretmeni adaylarının genel eleştirel okuma öz yeterlik algılarının ortalamasının ölçeğin 12. ve 13. maddelerinde 3: Ara sıra şeklinde değiştiği görülmektedir.

Çalışmanın ikinci araştırma sorusu kapsamında Türkçe öğretmeni adaylarının cinsiyet değişkenlerinin eleştirel okuma öz yeterlik algıları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Konuyla ilgili veriler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Cinsiyete Göre Genel Eleştirel Okuma Öz Yeterlik Algıları

	Cinsiyet	N	M	SD	t	P
Toplam Madde	Erkek	23	2,23	,48	1,285	,205
	Kadın	29	2,074	,42		

Tablo 3'te eleştirel okuma öz yeterlik algısı ölçeğindeki toplam maddeler ve Türkçe öğretmeni adaylarının cinsiyet grupları arasındaki ilişkiyi görmek için yapılan bağımsız t-testi sonuçları görülmektedir. Sonuçlar, Türkçe öğretmeni adaylarının cinsiyet bakımından eleştirel okuma öz yeterlik algılarında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. 'p değeri' .05'ten büyük olduğu için iki cinsiyet grubu arasında genel eleştirel okuma öz yeterlik algıları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu sonuç cinsiyetin bu veri setinde eleştirel okuma öz yeterlik algısı üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Ortalama olarak her iki grup da bu ölçüde benzer performans göstermiştir.

Çalışmanın üçüncü araştırma sorusu kapsamında örneklem kapsamındaki Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algılarıyla eleştirel okuma dersi alıp almama değişkenleri arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili sonuçlar Tablo 4'te paylaşılmıştır.

Tablo 4. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Eleştirel Okuma Dersini Alıp Almama Durumuna Göre Genel Eleştirel Okuma Öz Yeterlik Algıları

	Eleştirel okuma dersi	N	M	SD	t	P
Toplam	Alanlar	26	2,0300	,46083	-1,879	,066
Madde	Almayanlar	26	2,2617	,42802		

Tablo 4'e bakıldığında 'p değeri' 0.05'ten büyük olduğu için dersi alan öğrencilerle almayan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ancak 'p değeri' 0.05'e yakın olduğu için iki grup ortalamaları arasında bir fark olabileceğine dair zayıf bir eğilim söz konusu olabilir.

4. Tartışma

Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algılarını belirlemeye yönelik daha önce yapılan çalışmaların sonuçlarına bakıldığında Topçuoğlu-Ünal ve Sever (2013), Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algılarının

yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aynı çalışmada Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algılarıyla cinsiyetleri arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar, Topçuoğlu-Ünal ve Sever (2013) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Akdan (2016) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezi niteliğindeki çalışmada ise Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algılarının yüksek olduğu, kadın katılımcıların algılarının erkek katılımcıların algılarından yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma, Akdan (2016) tarafından yapılan çalışmadan cinsiyet değişkeninin anlamlı sonuç vermesi yönüyle ayrılmaktadır, her iki çalışma Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algılarının yüksek olması bakımından benzeşmektedir. Yine Kösem (2020), bu araştırmadaki bulguların aksine çalışmasında kadın Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algılarının erkeklerden yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kılavuz (2020), çalışmasında Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algıları bakımından cinsiyetin anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucunu ortaya koymuştur. Bu sonuç her iki çalışma açısından da bir benzerlik oluşturmaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada örneklemdaki Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma becerisine yönelik öz yeterlik algılarına bakıldığında ‘değerlendirme, görsel ve araştırma-inceleme’ kapsamında işlem gerçekleştirmede ‘1.Her Zaman’, ‘2.Genellikle’ düzeyinde yeterli oldukları görülmüştür.

Türkçe öğretmeni adaylarının ölçekte yer alan ve araştırma-inceleme boyutuyla ilgili olan 12 ve 13. maddedeki işlemleri yapabilme konusunda ‘3.Ara Sıra’ düzeyinde yeterli oldukları görülmüştür. Çalışma kapsamındaki 52 Türkçe öğretmeni adayının genel eleştirel okuma öz yeterlik algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yine çalışma kapsamındaki Türkçe öğretmenliği 3. sınıf öğrencilerinin eleştirel okuma öz yeterlik algılarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç konuyla ilgili daha önce yapılan çoğu çalışmanın sonucuyla benzerdir.

Araştırmanın örneklemini oluşturan Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algılarında seçmeli eleştirel okuma dersini alıp almama durumuna göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Türkçe öğretmeni adaylarının genel eleştirel okuma öz yeterliklerinin yüksek çıkması daha önce konuyla ilgili dersler almaları, uygulamalar yapmaları ile açıklanabilir. Eleştirel okuma öz yeterliği yüksek olan örneklem kapsamındaki Türkçe öğretmeni adaylarının bu durumla bağlantılı olarak eleştirel düşünme becerilerinin de gelişmiş olduğu söylenebilir. Yine öğrencilerin eleştirel okuma öz yeterliklerinin yüksek olması onların eleştirel okuma tutumlarının da olumlu olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan örneklem kapsamındaki Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algılarının yüksek olması dikkat çekicidir. Bu durum Küçüköğlü’nun da (2008) belirttiği gibi öz yeterlik ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında kişiler

kendileriyle ilgili sorulara genellikle olumlu cevap verme eğilimindedirler. Bu eğilim değerlendirmede olması gerekenden yüksek sonuçların karşımız çıkmasına neden olmaktadır. Söz konusu durumun ortadan kaldırılması adına veri toplama araçlarının çeşitlendirilmesi, veri toplama kaynaklarının çeşitlendirilip sayılarının arttırılması ve veri analizinde birden çok türde işlemin gerçekleştirilmesi yararlı olabilir.

Eleştirel düşünme ve eleştirel okuma günümüzün karmaşık dünyasındaki anlama ve anlamlandırma ihtiyacına cevap verebilecek kavramlar olduğundan bu konuda yapılan çalışmaların sayısı arttırılabilir, kapsamı genişletilebilir. Diğer bir kavram olan öz yeterliğe farklı örneklemelerde yapılan çalışmalarla dikkat çekilebilir. Eleştirel düşünmenin okuma başta olmak üzere diğer dil becerileriyle birlikte kullanıldığı çalışmaların yapılması Türkçe öğretmeni adaylarının bu konuda bilinçli olarak yetişmeleri ve öğrencilerini bu doğrultuda yetiştirmelerini sağlayabilir.

Kaynakça

Akdan, O. (2016). Türkçe öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin eleştirel okuma becerisine etkisi (447968). [Yüksek lisans tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.

Aşlıoğlu, B. ve Yaman, F. (2017). “Öğretmen adaylarının eleştirel okumaya yönelik özyeterlik algıları”. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6/12, 171-179.

Aybek, B., & Aslan, S. (2015). “Öğretmen adaylarının eleştirel okuma özyeterlik algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi”. *Journal of International Turkish Literature Culture Education*, 4(4), 1672-1683.

Baki, Y. (2022). “Okuma çemberi yönteminin eleştirel okuma özyeterlilik algısı ve eleştirel düşünme tutumuna etkisi”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 11(1), 277-301.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action A social cognitive theory*. New Jersey: Prentice-Hall.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy The exercise of Control*. New York: W.H. Freeman and Company.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Erkan Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Combs, R. (1992). *Developing critical reading skills through whole language strategies*. <http://eric.ed.gov/?id=ED353556>

Creswell, J. W. (2008). *Educational research planning conducting and evaluating quantitative and qualitative research* (3rd ed.). Pearson Education International.

Çarkıt, C. (2023). “A study on outcomes of the reading course”. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 24(3), 1651-1670. DOI: 10.17679/inuefd.1232236

Çelik, T., Gökçe, S., Aydoğan Yenmez, A., & Özpinar, İ. (2017). “Online argumentation perception of selfefficacy at critical reading”. *Journal of Language Education and Research*, 3(2), 117-134.

- Dale, E. (1965). "The critical reader". *Journal of Cooperative Extension*, 4, 195-199.
- Erol, S. & Erdem, İ. (2017). "Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okumaya yönelik algıları". *International Journal of Language Academy*, 5(2), 236-249.
- Hudson, T. (2007). *Teaching second language reading*. Oxford University Press.
- Karabay, A. (2013). "Eleştirel okuma öz yeterlik algı ölçeğinin geliştirilmesi". *Turkish Studies*, 8/13, 1107-1122.
- Karabay, A., Kuşdemir-Kayıran, B., & Işık, D. (2015). "The investigation of pre-service teachers' perceptions about critical reading self-efficacy". *Eurasian Journal of Educational Research*, 59, 227-246. <http://dx.doi.org/10.14689/ejer.2015.59.12>
- Karadeniz, A. (2014). "Eleştirel okuma özyeterlilik algısı ölçeğinin geçerlilik ve güvenirlik çalışması". *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 113-140.
- Karakaya, İ. (2012). Bilimsel araştırma yöntemleri. A. Tanrıoğen, (Ed.) içinde. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (3. Baskı) (ss. 57-83). Anı Yayıncılık.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (24. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kılavuz, Ş. (2020). Türkçe öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının eleştirel okuma düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre değerlendirilmesi (631826). [Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Koçak, E. (2020). "Investigation of critical reading skills of education faculty students". *TAY Journal*, 4(1), 17-30.
- Kösem, V. C. (2020). "Kitap okuma tutumu ile eleştirel okuma özyeterlilik algısı arasındaki ilişkinin öğretmen adayları açısından incelenmesi". *Manisa Celal Bayar University Journal of the Faculty of Education*, 8(2), 1-17.
- Küçüköğlu, H. (2008). İngilizce öğretmen adaylarının eleştirel okumaya yönelik özyeterlilik algıları (230680). [Yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır]. Türkiye Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Örs, G. (2023). Sınıf öğretmenlerinin eleştirel okuma öz yeterlik algı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (788458). [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana]. Türkiye Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Özdemir, E. (2007). *Eleştirel okuma*. (7. basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, S. M. (2005). "Üniversite Öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (3), 297-316.
- Özdemir-Beceren, B., Arı-Arat, C., & Adak-Özdemir, A. (2022). "Okul öncesi öğretmen adaylarının görsel okuryazarlıkları ile eleştirel okuma özyeterlilik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi". *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 5(2), 411-435. <http://doi.org/10.33400/kuje.1061245>

- Paul, R. & Elder, L. (2013). Kritik düşünce (3.Baskı). (Çev. E. Aslan ve G. Sart). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Pirozzi, R. (2003). Critical reading critical thinking. New York: Longman.
- Schunk, D. H. (1995). "Self-efficacy motivation and performance". *Journal of Applied Sport Psychology*, 7, 2, 112-137. <http://www.taylorandfrancis.com/>
- Şahin, N. (2019). "Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okuma öz yeterlik algıları ile okuma motivasyonları arasındaki ilişkinin incelenmesi". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), 214-233. DOI: 10.29000/rumelide.618195
- Tekin, M. T. (2023). Öğretmenlerin okuma motivasyonları ile eleştirel okuma özyeterlik algıları arasındaki ilişki (841280). [Yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir]. Türkiye Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Topçuoğlu-Ünal, A. & Sever, A. (2013). "Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel okumaya yönelik özyeterlik algıları". *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(6), 33-42.
- Walz, J. (2001). Critical reading and the internet. *The French Review*, 1193-1205.

Emek Mustafa

PhD, Kahramanmaraş Sutcu Imam University, Faculty of Education, Departments of Turkish Language Education. Kahramanmaraş/Türkiye.

Critical Reading Self-Efficacy Perceptions of Turkish Language Teacher Candidates

Abstract. Critical reading is a reading method that requires questioning the text and doubting what we read. In order to perform critical reading, we must first have critical thinking skills. Critical thinking skills are among the 21st century skills that individuals must acquire. In this century, where data sources are diversified, having critical reading skills is important in terms of deriving accurate and deep meanings from what we read. The aim of this study is to determine the general critical reading self-efficacy perceptions of Turkish teacher candidates studying in a Turkish language teaching program at a state university in Turkey and to reveal whether this perception changes according to the variables of gender and whether or not they have taken a critical reading course. The study was designed in a quantitative research model. The research was conducted with the correlational survey method. The population of the study consists of all Turkish teacher candidates studying in the program in question, and the sample consists of a total of 52 Turkish teacher candidates, 26 female and 26 male, who are in the 3rd year of their undergraduate and selected with the purposeful sampling method. The fact that both the reading education course and the critical reading course are given in the 3rd year in the Turkish language teaching program has been effective in determining the sample. The critical reading self-efficacy perception scale was used in the collection of data. Independent t-test was used in the analysis of the data, which was found to be normally distributed as a result of the normality distribution test. As a result of the analyses, it was concluded that the general critical reading self-efficacy perceptions of the Turkish teacher candidates were high. In addition, it was

seen that the variables of gender and whether or not they took a critical reading course did not have a significant effect on the general critical reading self-efficacy perceptions of the Turkish teacher candidates.

Keywords: Critical thinking, reading education, Turkish education, teaching Turkish, 21st century skills.

Эмек Мұстафа

PhD, Кахраманмараш сүтші имам университеті, Педагогика факультеті, Түрік тілін оқыту кафедрасы. Кахраманмараш/Түркия.

Болашақ Түрік тілі мұғалімдерінің сыни тұрғыда оқудың өзіндік тиімділігін қабылдауы

Сыни тұрғыда оқу – оқылған мәтінге сұрақ қоюды және мәтінге сын көзбен қарауды қажет ететін оқу әдісі. Сыни тұрғыда оқуды орындау үшін алдымен сыни тұрғыда ойлау қабілеті болуы керек. Сыни тұрғыдан ойлау қабілеттері 21 ғасырда кез келген адам меңгеруі тиіс дағдылардың қатарына жатады. Дерек көздері әртараптандырылған осы ғасырда сыни оқу дағдыларына ие болу оқығанымыздан дәл және терең мағына алу үшін маңызды. Бұл зерттеудің мақсаты Түркиядағы мемлекеттік университетте түрік тілін оқыту бағдарламасы бойынша оқитын болашақ түрік тілі мұғалімдерінің жалпы сыни оқудың өзіндік тиімділігін қабылдауын анықтау, бұл қабылдаудың гендерлік және сыни тұрғыда оқу дәрісін алып-алмағанына байланысты өзгеріп-өзгермейтінін зерделеу. Зерттеу сандық зерттеу үлгісі негізінде құрастырылған. Зерттеу реляциялық сканерлеу әдісімен жүргізілді. Зерттеудің барысында аталған оқу бағдарламасында оқитын болашақ түрік мұғалімінің барлығы қамтылса, іріктеу мақсатты таңдау әдісімен таңдалған 3-курста оқитын 26 әйел мен 26 еркек 52 болашақ түрік мұғалімінен тұрады. Түрік тілі мұғалімін даярлау бағдарламасында оқуды үйрету мен сыни тұрғыда оқуды үйрету пәндерінің 3-курста жүргізілетіндігі үлгіні анықтауда тиімді болды. Деректерді жинау үшін сыни тұрғыда оқудың өзіндік тиімділігін қабылдау шкаласы қолданылды. Жасалған қалыпты таралу сынағы нәтижесінде қалыпты таралғаны анықталған деректерді талдау үшін тәуелсіз t-тест қолданылды. Зерттеу нәтижесінде болашақ түрік тілі мұғалімдерінің сыни тұрғыда оқуда өзіндік тиімділігін қабылдауы жоғары деген қорытындыға келді. Сонымен қатар, гендерлік және сыни тұрғыда оқу дәрістерін алып-алмағаны болашақ түрік тілі мұғалімінің сыни тұрғыда оқудың өзіндік тиімділігін қабылдауына айтарлықтай әсер етпейтіні байқалды.

Кілт сөздер: Сыни тұрғыда ойлау, оқуды үйрету, түрік тілін оқыту, түрік тілін үйрету, 21 ғасыр дағдылары.